

УДК 352

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-23>**С. Ю. Лукін**

кандидат економічних наук, доцент, директор закладу післядипломної освіти «Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій при Київській обласній державній адміністрації»

АСПЕКТИ ПРЕВАЛЮВАННЯ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН НА ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРАХ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

У статті визначено публічні процеси, які представлені через перетин складних, неоднозначних, багатовимірних суспільних процесів, які проявляються в різних аспектах функціонування у площинах населення (особа, громада, мешканці), політика, економіка та мають часові і просторові особливості. Певною мірою унікальним елементом з точки зору функціонування і розвитку міст, де одночасно акумулюються результати всіх процесів міських трансформацій, є публічний простір. Зміни в теоретичних підходах до регіонального та місцевого самоврядування, а саме орієнтація на ініціативу з боку територіальних громад, призводять до переорієнтації політики в напрямі децентралізації, що створює умови для горизонтальної співпраці за більш детального розуміння реальних проблем.

Встановлено, що компліментарність держави і суспільства повинна бути базисом формування ефективної системи публічної політики і управління для формування нового публічного простору, що передбачає зміну, уточнення функцій держави, формування нових координаційних зв'язків як основи прийняття важливих політичних та адміністративно-управлінських рішень.

Охарактеризовано, що своєчасність трансформаційних змін є ключовою характеристикою публічних просторів. Вони пов'язані з необхідністю осмислення та визначення позитивних і негативних наслідків комерціалізації та приватизації публічних просторів, їх виокремлення, «закриття», «автентичності», недоступності для окремих членів громади, орієнтації на транспортну доступність, «європеїзації». Важливого значення при цьому набуває необхідність їх суспільного дослідження на основі сформованих зарубіжних концепцій публічних просторів міст. Саме тому виникає потреба в огляді наукового дослідження практик Європи щодо витоків, форм, ознак поняття «публічного простору», його просторового аналізу, сучасних трансформацій та динаміки з метою визначення дії публічних просторів у європейських країнах.

Встановлено значне розмаїття теоретичних, методичних і прикладних підходів до розуміння та вивчення публічних просторів, напрямів їх трансформацій. Дослідження підтвердили, що публічні простори не характеризуються безмісцевістю, а визначаються у своєму формуванні та функціонуванні місцевими традиціями та культурою, наявними ресурсами, формами регулювання.

Ключові слова: публічний простір, просторовий аналіз, суспільство, соціальна інфраструктура, трансформація.

Постановка проблеми. Перманентний трансформаційний період змушує сучасні країни адаптуватися до нових вимог і прагнень суспільства, яке набуває громадянськості, у тому числі у сприянні створення механізмів формування і реалізації публічних цінностей, спираючись на розширений склад авторів виро-

блення публічної політики. Змінюється і роль держави, яка трансформується від основного центру прийняття рішень до посилення її координаційної ролі і якісного надання публічних послуг, а компліментарність держави і суспільства повинні бути базисом формування ефективної системи публічної політики і управління,

формування нового публічного простору, що передбачає зміну, уточнення функцій держави, формування нових координаційних зв'язків як основи прийняття важливих політичних та адміністративно-управлінських рішень.

У містах виникають суперечності, пов'язані з наявністю комплексу проблем, обумовлених державними, місцевими, громадськими та приватними інтересами, які необхідно узгоджувати шляхом участі жителів і громадськості у прийнятті управлінських рішень. Тому врахування превалювання типу зв'язків між членами територіальної громади (опосередкованих загальними інфраструктурними, виробничими, управлінськими елементами або перевага безпосередніх контактів, спільної праці, тісних родинних зв'язків) під час співпраці органів публічної влади та населення вирішує питання нестабільності й відчуженості особи від вирішення питань місцевого значення, суттєво поліпшуючи взаємовідносини в системі місцевого управління. Для розуміння сутності публічних просторів необхідно проаналізувати сучасні зарубіжні концептуальні засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських фахівців у сфері публічного управління, які досліджували різні просторові форми суспільного буття, потрібно виокремити роботи таких дослідників, як В. Бакуменко, М. Білинська, В. Бодров, В. Гошовська, В. Дзюндзюк, В. Князев, В. Колтун, В. Корженко, О. Лазор, В. Мамонова, А. Михненко, П. Надолішній, О. Коротич, Т. Пахомова, Я. Радиш, І. Розпутенко, В. Скуратівський, Ю. Сурмін, О. Сушинський, С. Телешун та інших. Тому недостатня розробленість у наукових джерелах із публічного управління і визначила необхідність та актуальність її подальших досліджень.

Мета статті: вивчити досвід і кращі практики залучення громадян до процесу створення міських публічних просторів та розробка керівних принципів щодо залучення громадськості до просторового планування. Законодавством України не врегульовано визначення терміну «публічний простір» чи «громадський простір», механізмів і процедур залучення громадськості до процесу проектування, створення чи реконструкції публічних просторів.

Виклад основного матеріалу. В сучасних наукових дослідженнях для ефективного вирішення проблем розвитку міст необхідно використовувати комплексний підхід з урахуванням

сучасних вимог сталого розвитку країни. На розвиток міста впливає багато взаємозалежних факторів, відтак виникає потреба у чіткому та цілісному плануванні або інтегрованому підході до розвитку міст. Такий підхід успішно був використаний у розвитку європейських міст і невеликих містечок, тому доцільним є вивчення європейського досвіду та його запозичення для інтегрованого розвитку міст України.

У XXI ст. публічність відіграє значну роль у владній структурі. Громадськість значно розширила межі взаємовідносин із владою: збільшився простір публічної комунікації, населення має змогу безпосередньо брати участь в управлінні державними процесами. В цей же час спостерігається підвищення ефективності публічного адміністрування, що проявляється у кращому співвідношенні управлінських витрат та очікуваного результату

Інтегрований розвиток міста обумовлює застосування нового підходу до реалізації його стратегічної політики. Цей підхід є інтегрованим, оскільки поєднує взаємну дію економічного, соціального, екологічного і структурного розвитку міст. Концепція інтегрованого підходу в розвитку міст розроблена у зв'язку з проектами оновлення районів у несприятливих умовах. Вона пов'язана із заохоченням «холістичного» підходу, який поєднує просторові, економічні і соціальні виміри розвитку міст.

Інституціональна основа інтегрованого підходу до оновлення міського середовища визначена Європейською комісією шляхом пілотних проектів, що стосуються міст. Тим самим отримує подальший розвиток концепція, яка вже включає не лише оновлення районів, що знаходяться в несприятливій ситуації, але й усі елементи міського середовища: транспорт, планування, економіку, інфраструктуру, довкілля і так далі. Все це вимагає здійснення вертикальної інтеграції між різними рівнями управління: національного, регіонального, місцевого з одного боку і приватним сектором, громадянським суспільством з іншого [1].

Лейпцизька хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку» для забезпечення інтегрованого розвитку міст Європи рекомендує дотримуватися десяти принципів політики інтегрованого розвитку міст, до яких відносять [2]:

1) забезпечення територіальної цілісності шляхом більш збалансованого соціального та економічного розвитку регіонів і підвищення їх конкурентоспроможності;

2) стимулювання розвитку, спричиненого виконанням міських функцій, та поліпшення взаємовідносин міста і села;

3) сприяння більш збалансованій транспортній доступності;

4) розширення доступу до інформації та знань;

5) зменшення збитків, завданих навколишньому середовищу;

6) підвищення цінності і захист природних ресурсів і природної спадщини;

7) примноження культурної спадщини як фактору розвитку європейських міст;

8) розроблення енергетичних ресурсів і забезпечення енергетичної безпеки;

9) заохочення високоякісного сталого туризму;

10) обмеження впливу природних катастроф.

Особливо важливими для підвищення конкурентоспроможності європейських міст у рамках політики інтегрованого міського розвитку стали стратегії [2] створення й утримання якісних публічних зон. Якість публічних просторів, міських культурних ландшафтів, архітектури та містобудування відіграють центральну роль для конкретних умов життя мешканців міст. Як «м'які» фактори, що впливають на вибір місць розміщення виробництва, публічні зони мають значення для функціонування підприємств економіки, для залучення кваліфікованих і творчих трудових ресурсів, а також для туризму.

Публічні зони та зелені простори існують практично в усіх європейських містах, створюючи привабливий вигляд і підвищуючи комфортність проживання в них, спричиняючи їх подальший розвиток. На сьогодні вони залишаються невід'ємною частиною стратегій розвитку європейських міст, наприклад Риги [3], Берліну [4] або навіть країн, як це відображено в основних цілях розвитку Нідерландів до 2030 року [5].

Практика інтегрованого розвитку європейських міст свідчить, що міста можуть бути поділені на певні зони за виконуваними функціями та призначеннями, станом навколишнього природного середовища, етнічного середовища та іншими критеріями. Наприклад у місті можуть бути виокремлені зони соціального призначення – території міста, призначені під житло; зони потенційного економічного розвитку, призначені для виробництва та ведення бізнесу; зони публічного характеру – центральна міська частина, центральні пішохідні зони й інші зони

з можливою концентрацією функцій публічного простору. Таке зонування покладено в основу інтегрованого планування та розвитку міст Болгарії. Воно створює можливості розвитку комунікацій та інфраструктури, що найбільш повно відповідає потребам зазначеної зони й дозволяє ефективно розподіляти кошти на фінансування проектів розвитку міст [6].

Істотний внесок у забезпечення бажаної якості життя, якості навколишнього середовища роблять надійні і легкодоступні системи міського транспорту, в першу чергу екологічного. У зв'язку з цим у європейських містах значна увага приділяється транспортному менеджменту та злагодженості руху всіх видів транспорту, включаючи рух пішоходів і велосипедистів. Міський транспорт повинен гармоніювати з проблемами проживання мешканців міста, їх роботою, навколишнім середовищем і громадськими територіями. Для цього необхідно насамперед своєчасно вдосконалювати технічну інфраструктуру, зокрема водопостачання, очищення стічних вод та інших мереж комунікацій міського господарства, пристосовувати їх до змінених потреб таким чином, щоб вони і в майбутньому могли сприяти забезпеченню високої якості міського життя. Суттєвими передумовами соціальної інфраструктури в галузі постачання та утилізації є енергоефективність, економія природних ресурсів і економічна ефективність їх експлуатації.

Наразі проблема модернізації комунікацій є надзвичайно актуальною для розвитку міст України. Не можливо будувати транспортну систему міста без оновлення або реконструкції міських мереж водопостачання та каналізації, зливних стоків, мереж теплопостачання. Це передумова для реалізації інтегрованого підходу до розвитку міст України і запозичення досвіду європейських міст, наприклад Гданська, Копенгагена, Мальме та інших, яка допоможе створити зручну транспортну інфраструктуру з мінімальним впливом на навколишнє середовище.

Також важливим є підвищення енергоефективності будівель. Це однаково стосується як нових, так і старих споруд. Модернізація будівельного фонду значною мірою сприяє досягненню енергоефективності та поліпшенню якості життя людей. У зв'язку з цим слід приділити особливу увагу доміткам панельного типу і старим будівлям, які перебувають у поганому стані. Оптимізовані потужні мережі інфраструк-

тури та будови з високою енергоефективністю зменшать витрати для підприємств і жителів на території їх розміщення. Важливою основою ефективного і стабільного використання ресурсів є компактна структура поселення. Цієї мети можна досягти шляхом міського і регіонального планування. Так, у польських містах працює державна програма з утеплення будинків, результатом дії якої стало зменшення споживання теплової енергії на 43%, затрат на гарячу воду – на 32% [7].

Також важливою є активна політика інновації та освіти. Знання переважно накопичуються і викладаються в містах. Оптимальне використання потенціалу знань міста залежить від якості дошкільної і шкільної освіти, пропускної спроможності системи шкільної освіти і професійного навчання, соціальних і культурних мереж, можливостей постійного навчання, висококласних університетів та інших науково-дослідних інститутів, а також від системи обміну інформацією між економікою і наукою.

Політика інтегрованого міського розвитку може сприяти поліпшенню цих факторів, наприклад завдяки кооперації всіх учасників, підтримці створення мережеских моделей і оптимізації структур місцевості. Концепції інтегрованого міського розвитку, кооперативний менеджмент міського розвитку і налагоджене управління містами слугують і для цілеспрямованого використання потенціалів європейських міст в інтересах підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення економічного зростання, а також для вирівнювання диспропорції в межах міських районів і між ними.

Досвід європейських міст у цьому напрямі повинен стати важливим складником у розробленні концепцій інтегрованого розвитку міст України, тому що за інноваційною та креативною економікою майбутнє економічного зростання й процвітання міст, а по-друге, міста України мають потенціал для розвитку інноваційної економіки, креативних індустрій, економіки знань, зміцнення місцевої економіки і місцевої політики на ринку праці.

Ця сфера інтегрованого розвитку залежить у першу чергу від економічного потенціалу міста та послідовної економічної політики, політики на ринку праці, яка відповідає місцевим умовам. Мета полягає в створенні нових і збереженні існуючих робочих місць, а також у полегшенні створення нових малих і середніх підприємств. Необхідно поліпшити шанси доступу до місце-

вого ринку праці шляхом надання можливостей кваліфікації відповідно до попиту на робочу силу. Крім того, слід інтенсивніше використовувати можливості працевлаштування і навчання. Для реалізації цієї мети інтегрованого розвитку міст слід застосовувати європейський досвід моніторингу ринку праці, прогнозування змін на ринку професійних послуг, адаптивності системи освіти до нових вимог ринку праці.

Серед інших підходів до розвитку міст Європи, який потрібно враховувати при розробленні концепцій інтегрованого розвитку міст України, слід запозичити інклюзивність їх розвитку, тобто брати до уваги вимоги людей з особливими потребами, можливість їх вільного пересування містом, отримання освіти та роботи, користування об'єктами соціальної інфраструктури тощо. Ці питання повинні бути обов'язково врахованими при розбудові міста або його структурному перетворенні [8].

Отже, основні стратегічні цілі інтегрованого розвитку європейських країн, визначені Лейпцизькою хартією «Міста Європи на шляху сталого розвитку», створюють підґрунтя для розроблення концепцій інтегрованого розвитку міст не лише у країнах Європи, а й у тих країнах, що обрали для себе європейський вектор розвитку, зокрема в Україні. Концепції інтегрованого розвитку міст в Україні почали розроблятися з 2016 року в рамках реалізації Проекту німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) на базі чотирьох міст: Вінниці, Житомира, Полтави та Чернівців. Кожне місто має свої чітко визначені стратегічні цілі розвитку, виходячи зі специфіки соціального й економічного становища, виконуваних функцій, пріоритетних завдань.

Так, інтегроване планування міста включає в себе такі основні напрями: диверсифікація економіки; житло та житлово-комунальне господарство; підвищення мобільності та поліпшення руху міського транспорту; навколишнє середовище, посилення статусу міста як регіонального центру; розвиток культури та туризму.

Виходячи з поставлених завдань розвитку, у 2030 році українські міста мають бути містами з диверсифікованим екологічно чистим виробництвом; містами прикладних наук, освіти, економіки знань і креативних індустрій; потужними регіональними центрами та осередками української культури; привабливими туристичними центрами, центрами рекреації та реабілітації; містами комфортного проживання мешканців [9].

Реалізація завдань інтегрованого розвитку передбачає тісне співробітництво та партнерство з європейськими товариствами й організаціями, тож автор має надію, що українські міста, запозичивши досвід розвитку міст Європи, в недалекому майбутньому перетворяться на сучасні комфортні міста з постійно зростаючою чисельністю мешканців та їх добробутом; міста, функціонування яких здатне забезпечити завдання сталого розвитку країни.

Висновки і перспективи. Отже, представлені у цій статті сучасні характеристики публічного простору міста, а саме просторовий аналіз та планувальні аспекти, за якими можна прослідкувати зміни, що відбуваються на урбанізованих територіях, автор розглядає як один із кроків на шляху побудови методичного інструментарію для дослідження змін у сучасному місті.

Основні стратегічні цілі інтегрованого розвитку європейських країн, визначені Лейпцизькою хартією «Міста Європи на шляху сталого розвитку», створюють підґрунтя для розроблення концепцій інтегрованого розвитку міст не лише у країнах Європи, а й у тих країнах, що обрали для себе європейський вектор розвитку, зокрема в Україні. Кожне місто має свої чітко визначені стратегічні цілі розвитку, виходячи зі специфіки соціального й економічного становища, виконуваних функцій, пріоритетних завдань.

Виявлено специфіку публічного простору європейських країн у системі глобалізованого простору та встановлено, що важливими для підвищення конкурентоспроможності європейських міст в рамках політики інтегрованого міського розвитку стали стратегії створення й утримання якісних публічних зон. Якість публічних просторів, міських культурних ландшафтів, архітектури та містобудування відіграють центральну роль для конкретних умов життя мешканців міст. Як «м'які» фактори, що впливають на вибір місць розміщення виробництва, публічні зони мають значення для функціонування підприємств економіки, для залучення кваліфікованих і творчих трудових ресурсів, а також для туризму.

Публічні зони та зелені простори існують практично в усіх європейських містах, створюючи привабливий вигляд та підвищуючи комфортність проживання в них, спричиняючи їх подальший розвиток. На сьогодні вони залишаються невід'ємною частиною стратегій розвитку європейських міст, наприклад Риги, Берліну або навіть країн, як це відображено в основних цілях розвитку Нідерландів до 2030 року.

Практика інтегрованого розвитку європейських міст свідчить, що міста можуть бути поділені на певні зони за виконуваними функціями та призначеннями, станом навколишнього природного середовища, етнічного середовища та іншими критеріями, наприклад у місті можуть бути виокремлені зони соціального призначення – території міста, призначені під житло; зони потенційного економічного розвитку, призначені для виробництва та ведення бізнесу; зони публічного характеру – центральна міська частина, центральні пішохідні зони й інші зони з можливою концентрацією функцій публічного простору.

Отже, публічні простори українських міст потребують досліджень на основі сучасних зарубіжних концептуальних засад із метою виявлення як спільних, так і особливих рис і процесів порівняно із європейськими містами. Ці та інші фактори дають широке поле для досліджень із метою визначень ознак ідеального публічного простору, впливу на його розвиток різних суспільств.

Список використаної літератури:

1. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168070018e>.
2. Leipzig charter on Sustainable European Cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/urban/leipzig_charter.
3. Стратегія устійного розвитку Риги до 2030 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rdpad.lv/ru/strategija-ustoichivovo-razvitija-rigi/>.
4. Sustainable Development Goals in the Netherlands. Building blocks for environmental policy for 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl2016-sustainable-development-in-the-Netherlands_1966.pdf.
5. Стратегія Берліна 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuserc6fd2a/2030-66419585>.
6. Господинова А. Интегрированное планирование и развитие городов в Болгарии / А. Господинова [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.freu-conference.engec.ru/upload/files/11-14.pdf.
7. Що робили у Польщі після підвищення цін на газ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vlasnyk.org.ua/shho-robili-u-polshhi-pislya-pidvishhennya-tsin-na-gaz/>.

8. Чевганова В. Європейський досвід інтегрованого розвитку міст. / В. Чевганова, О. Григор'єва. Економіка і регіон. № 5(66). 2017. С. 10–14.
9. Полтава – 2030: інтегрований розвиток міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.2030.poltava.ua/ua/>.
-

Lukin S. Yu. The aspects of expanding the experience of European countries on public spaces in the globalized world system

The article identifies public processes that are represented by the intersection of complex, ambiguous, multidimensional social processes that manifest themselves in different aspects of functioning in such areas as, population (person, community, residents), politics, economy, and have temporal and spatial features. To some extent a unique element in terms of the functioning and development of cities, where the results of all urban transformation processes simultaneously accumulate, is public space.

Changes in theoretical approaches to regional and local self-government, namely the orientation towards initiative by territorial communities, lead to a reorientation of policy towards decentralization, which creates the conditions for horizontal cooperation with a more thorough understanding of real problems. It is established that the complementary of the state and society should be the basis for the formation of an effective system of public policy and management, in general – the formation of a new public space, which implies change, clarification of the functions of the state, the formation of new – coordination commitments as a basis for the adoption of important political and administrative-managerial solutions.

It is characterized that timeliness of transformational changes is now a key characteristic of public spaces. They are connected with the need to understand and determine the positive and negative consequences of commercialization and privatization of public spaces, their isolation, “closure”, “authenticit”, inaccessibility for individual members of the community, orientation on transport accessibility, “Europeanization”. Of great importance is the need for their social research on the basis of formed foreign concepts of public spaces of cities. That is why there is a need to review the scientific study of European practices on the origins, forms, features of the concept of “public space”, its spatial analysis, modern transformations and dynamics in order to determine the effect of public spaces in European countries.

A considerable variety of theoretical, methodological and applied approaches to understanding and studying of public spaces, directions of their transformations is established. Studies have confirmed that public spaces are not characterized by idleness, but are determined in their formation and functioning by local traditions and culture, available resources, and forms of regulation.

Key words: public space, spatial analysis, society, social infrastructure, transformation.